

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 2 (1850) 5 yanvar 2019-cu il

(əvvəli ötən sayımızda)

Otuzikilər haqqında bir neçə toponimik rəvayətlər də yaşamaqdadır. Onlardan ikisini təqdim edirik:

İ mətn. Rəvayətə görə monqollar Azərbaycana gələndə qədər qarşılıqlı çıxan yaşayış məntəqələrini asanlıqla tutur və əhalini çapıb-talayırdılar. Heç bir şəhər və yaxud kənd əhalisi təpədən dırnağa kimi silahlanmış monqol ordusuna müqavimət göstərə bilmir, yaxud müqavimət göstərməyin yersiz olduğunu düşünərək könüllü surətdə onlara təslim olurdular.

Dişlərində şirə yeri qalan monqol ordusu Azərbaycanın Mil-Muğan əya-

biz tədbir görməliyik! Biz düşmənləri Aran ağzında qarşılmalıyıq. Biz onlarla kişi kimi vuruşmalıyıq. Əgər düşmənlərin qabağında qətiyyətsizlik göstərib geri çəkilsək, bizim üçün ayıb olar. Ona görə ki, arxamışdakı bizlərə güvənən ana-bacılarımız, colma-cocuqlarımızdır. Biz geri çəkilsək, qız-gəlinlərimiz düşmən əlinə keçəcəkdir. Namərdlərin əməllərini görüb əsir götürülənlərdən xəcalət çəkməli olarıq. Yaxşısı budur ki, biz öləndə kimi vuruşaq. Əgər biz ölsək, ana-bacılarımız qarşısında xəcalətli olarıq. Ölünün nəyi utanar axı!

Hökmdar sözünü tamamlayaraq üz tutur məşvərət iştirakçalarına:

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

Otuziki eli

lətine hücum edərkən gözləmədikləri dirənşə rast gəlirlər. Monqol hökmdarı döyüşü dayandırır və öz kəşfiyyatçılarına əmr verir ki, öyrənib görsünlər onlara müqavimət göstərən qüvvələrin sayı nə qədərdir. Kəşfiyyatçılar qısa müddətdə əmri yerinə yetirib xanın hüzuruna gəlir və bildirirlər ki, bəs qarşı tərəfdəkilər cəmi-cümlətani 32 nəfərdir. Xan qəzəblənir, ordubasına deyir: "Yüz atlı götür, o kəndi yerlə-yeksan edin, o yaramazları isə mənim hüzuruma gətirin!"

Atlılar irəliyə şığıyırlar. Çox gərgin və qanlı vuruş başlayır. Bir neçə saatlıq döyüşdən sonra yerli sakinlərin döyüşçülərinin hamısı öldürülür. Düşmənlərdən isə beş-altı yaralı halda sağ qalır. Bu xəbəri eşidən xan heyretini gizlədə bilmir: "32 nəfərin cəsərinə bax! Bir də mən belə qələbə qazansam, çoxlu əsgərlərimi itirməli olacağam!"

O vaxtdan da bu yaşayış məntəqəsinin adı Otuzikilər adlanır.

İl mətn. Monqolların Azərbaycana hücum edəcəyini eşidən Mil-Muğan əyalətinin hökmdarı tabeliyində olan yaşayış məntəqələrinin ərlərini-ərənələrini bir yerə yığıb məşvərət keçirir. Deyir: -Düşmənlər ətraf əraziləri işğal edərək irəliləyirlər. Onlar gələndə kimi

-Bu döyüş könüllüdür, məcburiyyət yoxdur. Məcbur edilənlər və qorxaqlar bizi də yarı yolda qoyub qaçarlar. Vuruşmağa hazır olanlar sabah səhər tez-dən buraya toplaşsınlar".

Səhərişi günü əyalətin 32 kəndindən onlarla yaraqlı igid vəd verilən yerdə hazır olur. Deyirlər ki, həmin vaxtdan da məşvərətin keçirildiyi və igidlərin toplaşdığı yer 32 kəndin şərifinə Otuzikilər adlanır.

...Otuziki elinin yaranmasında iştirak edən oymaqlar tarixin qəhrəmanlıq sənəmlərinə qızıl hərflərlə imza atmış, tarixin ayrı-ayrı kəsirlərində bəylik, xanlıq, hətta dövlət qurmuşlar. Qaraqoyunlu oymağının babaları öncə tayfa ittifaqı olmuşdular. 1406-1468-ci illərdə mövcud olan Qaraqoyunlu dövlətini yaradanlar da Otuzikilər idi. Qaraqoyunlu dövlətinə Otuziki elinin Barani oymağı başçılıq etmişdilər. Barani boyundan xeyli dövlət və mədəniyyət xadimləri çıxmışdır.

Otuziki mahalı sürgündə: Nadir xan 1736-cı ilin fevral ayında Muğanda böyük bir qurultay çağırırdı. Bu ali məclis bir aydan artıq davam etdi. Buraya Səfəvi imperatorluğuna daxil olan bütün bölgələrdən nümayəndələr dəvət edilmiş və onlara Səfəvilər sülaləsinin gələcək taleyi ilə bağlı öz fikirlərini

açıq şəkildə bildirmək imkanı verilmişdi. Əslində isə bu "imkan" formal xarakter daşıyır, gözəndə pərdə asmaq idi. Guya hər şey demokratikcəsinə həll edilir, insanlar öz iradələrini ortalağa qoyurlar. Bu belə deyildi. Ona görə ki, Nadir xan hakimiyyətin bir addımlığında idi. Onun üçün çox əlverişli fürsət yaranmışdı və təbii ki, kimin nə danışmasından, yürütdüyü fikirdən və verdikləri təklifdən asılı olmayaraq o, bu fürsəti əldən verməyəcəkdi. Qurultayın gedişində də Nadir xan yalnız özünü, özünün hökmdar olması üçün "demokratik" yollar haqqında düşüncəyə düşürdü.

Qurultaya ən çox Nadir xanın yaxınları və onun mənsub olduğu əfşar tayfasının sözükeçən, seçkin adamları dəvət olunmuşdu ki, bu da çox mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Bu əhəmiyyətin nəticəsi səsvərmədə özünü açıq şəkildə göstərdi. Belə ki, 1736-cı il fevral ayının 26-da Nadir xan Əfşarın tərəfdarlarının üstünlüyü ilə sonuncuların qurultayda İli Şah Abbasın taxtdan salınması (İli Şah Abbasın öldürülməsi də güman edilirdi) və Nadir xanın şah elan edilməsi haqqında qərar verildi. Beləliklə, Səfəvilər sülaləsinin 235 ildən artıq hökmdarlığına son qoyuldu və Azərbaycan dövlətində Əfşarlar sülaləsinin hakimiyyətinə start verildi.

Xatırladıq ki, Nadir xan (əsl adı Nadirquludur) 1726-cı ildə şah İli Təhmasibin sərkərdəsi olmuş, Səfəvi dövlətinin bir çox torpaqlarını zəbt etmiş osmanlı və əfqanlara qarşı müharibələr aparmışdır.

1732-ci ildə İli Təhmasibi taxtdan salmış, onun oğlu azyaşlı İli Abbası şah elan etmiş, özü isə qəyyum kimi dövləti idarə etmişdir.

Nadir şah taxtda yerini bərkidəndən sonra Səfəvilərin dövründə mövcud olan inzibati, iqtisadi, siyasi məsələlərdə dəyişikliklər etməyə başladı. Məlumdur ki, Səfəvilərin hakimiyyəti zamanı Azərbaycanda bəylərbəyliklər mövcud idi. Nadir şah bu bəylərbəy-

likləri-Şirvan, Qarabağ, Təbriz və Çuxur-Səədi bir inzibati vahiddə birləşdirdi və bütün Azərbaycanı, eləcə də Gürcüstanı və Dağıstanı qardaşı İbrahim xanın idarəçiliyinə verdi.

Xatırladıq ki, bu illərdə Azərbaycanın ən iri bəylərbəyliklərindən biri Gəncə-Qarabağ bəylərbəyliyi idi ki, onu da Qacar soyundan olan Ziyadoğlu idarə edirdi. Nadir xanın şah seçilməsi məsələsində Ziyadoğlu Nadir xanı yox, Səfəviləri qanuni şah kimi tanıdığı üçün Nadir şah əvvəlcə bu bəylərbəyliyin hüquq və səlahiyyətlərini azaltmışdı. Ziyadoğluların əsas dayacağı olan Cavanşir, Otuziki, Kəbirli mahalları da seçki zamanı Nadir xanın əleyhinə gedərək onu dəstəkləmədilər. Bu isə onlara baha başa gəldi. XIX əsrin Azərbaycan tarixçisi Mirzə Adigözəl bəy yazır: "Beləliklə, Gəncə xanları tamamilə öz hüquq və səlahiyyətlərindən məhrum oldular. Hakimiyyətin cilovu onların əlindən düşdü və onlar qanadı sınımış quş vəziyyətində qaldılar". ("Qarabağnamələr", (2-ci kitab), Bakı, Yazıçı, 1991. səh.423)

Nadir şah bu mahalların əhalisindən yaxşıca intiqam aldı. Əsasən Qarabağda yaşayan Otuzikilər Nadirin şah seçilməsi əleyhinə çıxan Gəncə bəylərbəyləri Ziyadoğlularının qohumu olan digər tayfalarla birlikdə Xorasanın Sərxəs vilayətinə köçürüldü.

"Qarabağnamələr"də yazılır ki, Nadir şah iki əsrdən artıq mövcud olmuş Qarabağ bəylərbəyliyinə divan tutdu. Buna görə də qarabağlıların bir qismi öz torpaqlarından Əfqanıstan sərhədlərinə köçürüldü. Bu qanlı cinayətə səbəb erməni xəmsə mülklərinin təşəbbüsü və Nadir şahın Qarabağda ağılsız hərəkəti idi. ("Qarabağnamələr", (2-ci kitab), Bakı, Yazıçı, 1991. səh.423)

(ardı gələn sayımızda)

Faiq Şükürbəyli,
tədqiqatçı-etnoqraf

